

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

SERIE B.

Studie rörande

KONCENTRATIONS
ÅTGÄRDER INOM DEN
ENGELSKA INDUSTRIEN

STOCKHOLM

1942

Industriens Utredningsinstitut överlämnar härmed en studie rörande vissa aktuella företeeser inom engelsk industri, som Institutet ansett vara av intresse ur svensk synpunkt. Avsikten med denna studie har främst varit att undersöka olika sidor av ett ekonomiskt och organisatoriskt industriproblem för att därmed bidra till att belysa näringspolitikens möjligheter och svårigheter.

När det gäller ett krigförande land, möter det naturligtvis stora svårigheter att erhålla tillgång till ett tillräckligt omfattande och tillförlitligt material för att genomföra en studie av här ifrågavarande slag, svårigheter som icke helt kunna övervinnas. Publiciteten kring de engelska koncentrationsåtgärderna under kriget har emellertid varit förvånansvärt fyllig. Material för denna studie har sålunda kunnat hämtas såväl från officiellt tryck som från engelsk press (Economist) samt från uppsatser i tidningar och tidskrifter såväl i Sverige som på kontinenten (Neue Zürcher Zeitung). Detta studiematerial har samlats, sovrats och sammanställts vid Institutet av dr E. Heinertz.

Det är Institutets avsikt att i en liknande form återkomma med studier rörande andra aktuella industriella företeeser.

Stockholm den 31 mars 1942.

INDUSTRIENS UTREDNINGSIKSTITUT

Ingvar Svemnilson

Koncentrationsåtgärder
inom den engelska industrien under kriget.

Koncentrationsåtgärdernas bakgrund.

På grund av det moderna krigets totala karaktär ha i de krigförande länderna enorma krav ställts på alla produktiva resurser. Upprustningen och krigföringen ha icke minst krävt stora mängder arbetskraft och hela arbetsmarknaden har därför måst finkammas och genomorganiserats i syfte att uppbåda alla reserver.

I England hade inkallelserna och rustningsproduktionen under krigets första skede ännu icke nått en större omfattning, än att behovet av arbetskraft i huvudsak kunde tillgodoses ur den stora reserven av öppet arbetslösa eller ur de lättillgängliga dolda reserver, som normalt finnas på en fri arbetsmarknad. Allteftersom under krigets gång upprustningen forcerades och inkallelserna ökades, uppstod emellertid en knapphet på arbetskraft, som medförde en allt allvarligare spänning mellan arbetsmarknadens militära och civila sektor.

Den successiva skärpningen av läget på arbetsmarknaden framgår därav, att de arbetslösas antal, som ännu i januari 1940 hade uppgått till 1.270.000, i mars 1941 hade nedgått till 380.000. En betydande frivillig omflyttning av arbetskraft från civilt arbete till försvarsproduktionen ägde visserligen samtidigt rum, stimulerad av de bättre förtjänsterna och övriga förmåner, som erbjödos arbetarna i rustningsindustrien. För att fylla behoven av arbetskraft blev det emellertid även nödvändigt att genom olika åtgärder mobilisera reserverna av kvinnlig samt minder- och överårig arbetskraft samt att i växande utsträckning införa overtidsarbete.

Omställningen på arbetsmarknaden befrämjades av de regleringar, som successivt genomfördes med främsta syfte att spara råvaror. Rustnings- och exportindustrierna bereddes därvid prioritet framför den civila pro-

duktionen för hemmamarknaden. I juni 1940, då krigshandelserna började sätta djupare spår i landets försörjning och rustningsbehovet kraftigt tilltog, genomfördes även medelst indirekta åtgärder en betydande inskränkning av den civila konsumtionen. Genom "Limitation of Supplies Order" begränsades försäljningen från fabrikanter och grosshandlare inom en rad civila branscher. De tillåtna försäljningskontingenterna nedskuros fram till 1 december 1940 till 60-65 % av 1939 års nivå. Intill maj 1941 hade dessa kvoter i många fall sänkts till 25 %. I vissa fall förbjöds produktionen helt (t.ex. i fråga om aluminiumvaror). Den kvantitativa inskränkningen av produktionen har varit större, än vad som framgår av nämnda siffror, då den tillåtna kvoten gällde försäljningsvärdet.

Genom dessa åtgärder, som närmast vidtagits i råvarubesparande syfte, sjönk sysselsättningsgraden inom industriens civila sektor successivt mycket lågt. De vinster för rustningsproduktionen i form av frigjord arbetskraft, fabrikslokaler m.m., som samtidigt skulle ha kunnat uppnås, realiserades emellertid endast delvis. Företagen visade nämligen naturligt nog en stark benägenhet att i det längsta upprätthålla driften samt att i största möjliga utsträckning hålla samman sina arbetare, även om deras arbetskraft endast delvis kunde utnyttjas.

Koncentrationsplanen och dess syften.

I början av år 1941 framstod det allt klarare, att en mera fullständig mobilisering av landets produktivkrafter var nödvändig, om rustningsprogrammet skulle kunna genomföras i tillräckligt snabbt tempo. Att detta mål endast kunde uppnås med mera radikala metoder, än man tidigare velat tillgripa, blev även tydligt. Som ett led i en sådan intensifierad rustningspolitik beslöt man att genomföra den plan till koncentration av industriproduktionen, som redan länge varit föremål för diskussion.

Planens grundlinjer framlades för underhuset i början av mars 1941 av dåvarande engelske handelsministern Lyttelton och publicerades något senare i form av ett memorandum.¹⁾

1) Concentration of production, explanatory memorandum, utgiven av Board of Trade mars 1941 (Cond.6258).

Utgångspunkt för koncentrationsplanen bildade den begränsning av varuförbrukningen, som fastslagits i "Limitation of Supplies Order" av år 1940. Genom denna hade ju kapaciteten i ett stort antal företag kommit att utnyttjas endast delvis. Enligt den nu framlagda planen skulle den civila produktionen koncentreras till ett mindre antal företag och samtidigt ytterligare inskränkas. De mindre effektiva företagen skulle läggas ned för att tekniskt mera högtstående anläggningar skulle kunna utnyttjas till sin fulla kapacitet. Planens huvudsyfte var att genom koncentrationen frigöra arbetskraft, råvaror, maskiner samt fabriks- och lagerlokaler till förmån för försvars- och exportproduktionen. Industrien skulle bli-
 va "i stånd att tillverka den varumängd, som behövdes för att tillgodose statens beställningar, största möjliga exporthandel och befolkningens minimibehov".

Bland motiven för koncentrationen vägrade otvivelaktigt behovet av arbetskraft inom försvars- och exportproduktionen tyngst. Man ville emellertid ej blott frigöra arbetskraft för att fylla luckorna inom den krigsviktiga industrien, utan man väntade sig även att kunna minska överbelastningen av den där redan sysselsatta arbetskraften. 7-dagarsveckan och liknande åtgärder, vilka man betraktat som tillfälliga nödatgärder, hoppades man sålunda åter kunna upphäva.

I fråga om de företag, som skulle nedlägga driften framhölls, att det på längre sikt ej kunde ligga i deras intresse att tära på sitt rörelsekapital i den ovissa förhoppningen, att situationen snart skulle komma att lätta. Företagen riskerade under ett långvarigt krig att drivas till konkurs, vilket även skulle inverka menligt på möjligheterna till en återuppbyggnad efter kriget. Återuppbyggnadsarbetet skulle gå lättare, om företagen tills vidare nedlades, och garantier samtidigt skapades för att driften sedermera åter skulle kunna upptagas.

Koncentrationsåtgärderna voro sålunda ej avsedda att medföra en för all framtid bestående strukturförändring inom industrien, utan skulle under fredstid åter av-

vecklas på ett sådant sätt, att de tidigare förhållandena i stort sett återställdes.

Koncentrationsplanens praktiska riktlinjer.

Vid koncentrationens genomförande stodo i huvudsak tre vägar öppna för de statliga myndigheterna: 1) De kunde själva utvälja de produktionsenheter, som i fortsättningen skulle få upprätthålla sin verksamhet, och bestämma hur koncentrationen skulle genomföras. 2) De kunde giva branschorganisationerna i uppdrag att utforma förslag till koncentration. 3) De kunde överlåta åt de enskilda företagen att i anslutning till allmänna direktiv genomföra koncentrationsåtgärderna efter eget gottfinnande.

Då man i största möjliga mån ville bevara näringslivets frihet, valde man den sistnämnda vägen, nämligen att bygga på frivilliga överenskommelser direkt mellan företagen. Såsom i nämnda memorandum framhölls, ansåg man det möjligt att på denna väg uppnå ett i flera avseenden gynnsammare resultat, än vad som skulle ha varit möjligt vid en av de statliga myndigheterna i detalj planlagd och tvångsvis genomförd reglering. Man väntade sig sålunda, att koncentrationsprocessen skulle försiggå snabbare; att ett system med frivilliga sammanslutningar skulle lämna större utrymme för de variationer i metoderna, som bäst motsvarade de olika industriernas särskilda betingelser; samt slutligen, att den valda vägen skulle göra det lättare för företagen att senare återgå till normala fredliga förhållanden.

Om koncentrationen icke fortskred tillräckligt snabbt eller i tillräcklig omfattning, voro emellertid myndigheterna beredda att gripa till tvångsåtgärder. Härvid stodo flera möjligheter till buds såsom indragning av tilldelningen av råvaror och arbetskraft samt beslag av fabrikerna.

I praktiken försiggick koncentrationen på så sätt, att de nedlagda företagens produktion helt eller delvis överfördes till s.k. "kärnföretag" (nucleus firms), vilka skulle få försätta driften; dessa företag erhöello vissa

förmåner men ålades i gengäld vissa förpliktelser. Företagen fingo genom fria förhandlingar träffa uppgörelser om, vilka företag som skulle bilda kärnföretag och vilka som skulle läggas ned. Dessa uppgörelser kunde dock sättas i kraft, först sedan de prövats och godkänts av den statliga myndighet, som hade att tillse, att de av företagen uppgjorda förslagen stodo i överensstämmelse med de allmänna riktlinjerna för koncentrationens genomförande.

I stort sett godkändes förslagen till urval av kärnföretag, om dessa kunde beräknas i fortsättningen bli sysselsatta till full eller tillnärmelsevis full kapacitet, och om de i olika avseenden kunde väntas vara i stånd att uppfylla sina förpliktelser. Myndigheterna utövade emellertid även inflytande på koncentrationsplanernas organisatoriska utformning. Såsom i nästa avsnitt skall visas, erbjödo sig i organisatoriskt hänseende en rad olika möjligheter. I huvudsak godkändes endast sådana organisationsformer, som kunde beräknas underlätta en friktionsfri återgång till förkrigsförhållandena. Myndigheterna lämnade även direktiv rörande den omfattning, i vilken koncentrationen inom olika industrigrenar skulle genomföras.

De kärnföretag, som godkänts av myndigheterna, ha beviljats flera förmåner, som gett dem en viss särställning. Sålunda har utlovats, att de såvitt möjligt skola beredas möjlighet att upprätthålla sin verksamhet under kriget. De skola om möjligt undantagas från beslagsåtgärder. De skola vidare i så stor utsträckning som möjligt erhålla statsbeställningar, och deras behov av råvaror och arbetskraft skall i görligaste mån tillgodoses.

De godkända kärnföretagen ha emellertid även åtagit sig vissa förpliktelser. De ha sålunda i vissa fall ålagts att svara för, att de nedlagda företagen i fortsättningen hållas stängda. Kärnföretagen äro vidare skyldiga att lämna de nedlagda företagen viss finansiell ersättning, vilken, alltefter sammanslagningens art, lämnas i olika former. Kärnföretagen ansvara under alla förhållanden för underhållet av de nedlagda företagens anlägg-

ningar. Staten har sålunda frånsagt sig alla finansiella förpliktelser i samband med koncentrationen, men har utlovat att efter kriget underlätta för stängda företag att snabbt återupptaga den gamla verksamheten. Board of Trade skall i detta syfte utöva kontroll över de nedlagda fabriker och även över den där tidigare sysselsatta arbetskraften, vars återinträde i de gamla anställningarna skall främjas.

Kärnföretagen ha vidare förpliktat sig att övertaga och upprätthålla den del av produktionen hos nedlagda företag, som tillgodoser exportens och statens behov. De skola samtidigt i möjlig mån vaka över, att de nedlagda företagens "goodwill" bevaras för framtiden. I flertalet fall torde man sålunda ha tagit särskild hänsyn till de nedlagda företagens specialtillverkningar och patent.

I syfte att reglera koncentrationsåtgärdernas återverkningar på arbetsmarknaden ha myndigheterna lämnat vissa anvisningar, som förtjäna att observeras. Målet skulle härvidlag vara att å ena sidan i största möjliga utsträckning tillgodose försvarsproduktionens behov av arbetskraft och att å andra sidan förhindra, att koncentrationen medför arbetslöshet.

Man borde sålunda vid valet av kärnföretag söka undvika, att produktionen koncentrerades till sådana trakter av landet, där försvarsindustriernas konkurrens om arbetskraften gör sig starkast gällande. Den arbetskraft som friställdes skulle utväljas med hänsyn till arbetsmarknadens behov, och sådan arbetskraft, som icke kunde placeras inom försvarsindustrierna, skulle överföras till kärnföretagen. Dessa skulle i detta syfte inrikta sig på att i första hand övertaga äldre arbetskraft, medan den yngre i största möjliga utsträckning skulle överlätas till försvarsindustrierna.

Koncentrationens organisatoriska former.

De organisatoriska former, i vilka förhållandet mellan de nedlagda företagen och kärnföretagen gestaltades, måste givetvis vara av den största betydelse för åtgärdernas verkningar både under och efter kriget. Såsom

ovan nämnts, togo myndigheterna hänsyn därtill redan i de allmänna direktiv, som utfärdades för koncentrations genomförande. Myndigheternas ståndpunkt har emellertid klarast kommit till uttryck vid de förhandlingar, vilka i samband med granskningen av framkomna koncentrationsförslag förts mellan statens och industriens representanter. Denna ståndpunkt kan därför bäst avläsas ur de fakta, som äro kända rörande organisationens utformning i praktiken.

När ett kärnföretag bildades på så sätt, att vissa fabriker inom en koncern nedlades, uppstodo inga problem i organisatoriskt hänseende. Mera invecklade gestaltade sig förhållandena, när mera självständiga dotterbolag inom en koncern måste nedläggas, eller när koncentrationen berörde helt självständiga företag. Valet av organisationsformer har då varierat betydligt från fall till fall.

Myndigheterna anlade som nämnts på organisationsfrågan främst den synpunkten, att man om möjligt borde undvika att lägga hinder i vägen för en framtida återgång till normala förhållanden. Man sökte därför framför allt undvika organisationsformer, som inneburo en definitiv upplösning av de nedlagda företagen eller som i övrigt kunde medföra, att koncentrationen bleve permanent. Dylika koncentrationsformer tillätos endast i sådana fall, då man icke kunde finna någon annan användbar lösning, eller då det framstod som alldeles odiskutabelt, att en koncentration av produktionen borde eftersträvas även med tanke på efterkrigstiden.

I det följande skola några viktigare av de i praktiken tillämpade organisationstyperna omnämnas.¹⁾

En mycket vanlig koncentrationstyp, som betraktades som synnerligen lämplig, uppstod, när kärnföretaget "i kommission" övertog de nedlagda företagens produktion. Kärnföretaget framställde i detta fall de stängda företagens produkter och överlät dem till dessa till själv-

1) Jfr artiklarna Methods of Concentration samt Concentration of Industry, Economist årg. 1941 s. 436 resp. s. 615.

kostnadspris. De nedlagda företagen sålde produkterna med hjälp av sin egen försäljningsorganisation och upprätthöll på så sätt sin kontakt med marknaden.

Det har vidare i många fall förekommit, att upp till fyra företag flyttat ihop i en fabrik. Myndigheterna ha då givit företagen en gemensam licens som kärnföretag. De åtnjuta sålunda gemensamt kärnföretagets förmåner och uppfylla tillsammans dess förpliktelser men bedriva i övrigt produktionsverksamheten oberoende av varandra.

I andra fall har de nedlagda företagens produktion eller vissa kvoter därav övertagits av kärnföretaget, vilket för egen räkning bedrivit såväl produktionsverksamheten som försäljningen, medan de stängda företagen erhållit viss ersättning. Om denna ersättning utgått i form av ett fast kvotpris och de nedlagda företagen sålunda blivit "pensionärer", har organisationstypen närmast sig en direkt sammansmältning av företagen. Ett sådant system för koncentration har bland annat utformats inom bomullsindustrin.

Ren fusion eller fusionsartade former vid kärnföretagens bildande ansågos minst lämpliga, när det gällde att bevara möjligheterna till att sedermera friktionsfritt återgå till de förutvarande förhållandena. Direkta uppköp av nedlagda företag eller delar av deras produktion samt fusioner i form av holdingbolag har bland annat ägt rum inom lergodsindustrin liksom inom läderimitationsindustrin. På dessa områden har man uppenbarligen icke ansett sig böra lägga hinder i vägen för en koncentration av permanent karaktär.

Koncentrationsrörelsens utveckling inom olika industrier.

Efter förberedande förhandlingar och överenskommelser igångsattes de konkreta koncentrationsåtgärderna i april 1941. I november samma år torde den planerade koncentrationsprocessen i huvudsak ha slutförts.

Enligt Board of Trades memorandum skulle en koncentration främst genomföras inom sådana branscher, som berörts av "Limitation of Supplies order". Koncentrationen var från början planerad att omfatta cirka 4000 före-

tag, av vilka emellertid icke fullt hälften underkastades koncentrationsbestämmelserna; omkring 950 företag lades ned, medan omkring ett tusental företag fingo tillstånd att upprätthålla sin verksamhet. Övriga företag undantogs av olika skäl från regleringen.

Främst gjordes undantag för ett stort antal mindre företag, då man ansåg, att en sammanslagning av småföretag skulle medföra större besvär för myndigheterna och allmänheten än som stod i rimlig proportion till nyttan för försvarsindustrien. Sålunda undantogs inom de branscher, där en koncentration i övrigt genomfördes, 1400 företag med mindre än 20 anställda. Även hela branscher, där småföretag dominerade, gingo fria från ingripanden; detta gällde exempelvis möbel- och beklädnadsindustrien.

Koncentrationsåtgärder företogs inom flertalet industrigrenar, bland vilka särskilt må nämnas: textilindustrien, vissa grenar av järn- och stålindustrien, den kemiska industrien samt industrierna för tillverkning av lergods, mattor, korkmattor, lädervaror, skodon, trävaror och papper.

Koncentrationsprocessen gjorde till en början mycket ojämna framsteg inom olika industrier. Relativt snabba och goda resultat uppnåddes framför allt i en del industrigrenar, inom vilka produktionen redan tidigare var koncentrerad till ett mindre antal större företagsenheter, exempelvis konstsilkeindustrien, bomullsspinnerierna, mattindustrien och den kemiska industrien. Även i flera branscher där storföretagen icke dominerade blev emellertid resultatet ofta tillfredsställande; särskilt var detta fallet, när branscherna kännetecknades av en stark lokal koncentration, såsom fallet är med bomullsväverierna samt lergods- och strumpindustrien.

Bomullsindustrien i Lancashire var den första industri, där koncentrationsåtgärderna genomfördes på ett effektivt och fullständigt sätt. Redan i början av maj 1941 - alltså omkring två månader sedan koncentrationsplanen offentliggjorts - hade koncentrationsförslagen granskats för 172 av 401 spinnerier; 111 av dessa företag hade godkänts som kärnföretag och 61 fabriker hade stängts. I

början av juli hade antalet stängda fabriker nära tredubb-
lats. Även vid väverierna hade koncentrationen vid denna
tidpunkt framskridit långt, och inom hela bomullsindustri-
en hade frigjorts c:a 50 000 arbetare eller en femtedel
av de arbetare, som voro sysselsatta inom dessa industri-
er, när koncentrationen påbörjades.

Inom övriga branscher, företrädesvis sammansatta av
medelstora och mindre företag, genomfördes koncentration-
en däremot i regel i relativt långsam takt; detta gällde
exempelvis industrierna för tillverkning av lädervaror,
leksaker, sportartiklar samt vissa grenar av den mekanis-
ka industrien.

Myndigheternas strävan att påskynda koncentrations-
processen blev successivt allt mera framträdande. I regel
fastställdes en viss tidsfrist - ofta synnerligen knappt
tillmätt - inom vilken de frivilliga överenskommelserna
skulle ha träffats. Efter fristens utgång anlätades tvång
i olika former, såsom avstängning från tilldelning av ar-
betskraft och råvaror.

I allmänhet verkade hotet om tvångsåtgärder tillräck-
ligt pådrivande för att "frivilliga" överenskommelser
skulle kunna nås. I ett ej obetydligt antal fall måste
dock direkt tvång anlitas.

Koncentrationsåtgärdernas resultat och verkningar.

Genom "Limitation of Supplies Order" hade 95.000
arbetare frigjorts eller 17 % av de berörda företagens ar-
betarantal. Genom koncentrationsåtgärderna friställdes
fram till november 1941 ytterligare 149.000 arbetare el-
ler mer än en sjundedel av den arbetsstyrka, som då åtgärderna började vidtagas voro sysselsatta i de berörda
företagen.

Detta resultat förefaller måhända icke särskilt ly-
sande mot bakgrunden av, att den engelska industrien (ink-
klusive gruvorna) under normala förhållanden sysselsätter
över 10 millioner arbetare. Med tanke på de miljoner av
arbetare, som redan tidigare voro sysselsatta inom krigs-
produktionen, framstå koncentrationsåtgärderna som en
bottenskrapning på det industriella området. - Resultatet
är dock på sätt och vis gynnsammare, än vad som framgår

av ovannämnda siffror. Dels hade ett ej ringa antal arbetare, som icke inräknats i de anförda siffrorna, till följd av koncentrationsplanernas bekantgörande överflyttats till krigsproduktionen, redan innan åtgärderna sattes i gång. Dels har enligt myndigheternas direktiv främst yngre arbetskraft ställts till försvarsproduktionens förfogande.

Genom koncentrationsåtgärderna frigjordes även ett stort antal fabriks- och lagerlokaler. Enligt uppgifter från Board of Trades kontrollavdelning för fabriks- och lagerlokaler kunde mellan den 15 maj och den 15 november icke mindre än 50 millioner kvadratfot fabriks- och lagerutrymme upplåtas för försvarsändamål. Härav utgjordes en tredjedel av fabrikslokaler och de övriga två tredjedelarna av lagerlokaler.

Koncentrationsåtgärderna ha emellertid ej endast haft gynnsamma verkningar.

I vissa fall synes koncentrationen ha drivits för långt. Detta har bland annat varit fallet med bomullsindustrien i Lancashire. De spinnerier, som fingo fortsätta sin verksamhet, kunde sålunda under den gångna vintern ej i tillräcklig utsträckning tillgodose väveriernas behov av bomullsgarn, ett behov, som ökats genom kriget i Afrika och Fjärran Östern. Regeringen har av denna anledning förklarat bomullsindustrien vara en "krigsviktig industri", vilket innebär, att de inom denna industri selsatta arbetarna ej inkallas till militärtjänstgöring eller andra militära uppgifter. Vidare skola till slutet av mars i år 10.000 arbetare flyttas tillbaka till bomullsindustrien, varvid tvång skall tillgripas, om detta skulle visa sig behövt.

Även i fråga om prisutvecklingen har industrikoncentrationen medfört vissa verkningar av mindre fördelaktig art. Den ytterligare inskränkning av den civila varuförsörjningen, som koncentrationsprocessen medfört, synes sålunda ha utlöst vissa prisstegringstendenser. Kärnföretagen ha i vissa fall visat benägenhet att utnyttja knapphetsläget för att genom prishöjningar erhålla

kompensation för de nedlagda företagens ersättningskrav. Detta har komplicerat priskontrollens arbete och har även föranlett särskilda åtgärder.¹⁾

Enligt den senaste engelska priskontrollagen, "Goods and Services (Price Control) Act 1941", skola producenter-
nas självkostnader läggas till grund för beräkningarna av
maximipriser och maximala vinstmarginaler. Rörande kärn-
företagens kompensationsbetalningar till nedlagda företag
har Central Price Regulation Committee numera utfärdat
särskilda bestämmelser, enligt vilka dessa betalningar
principiellt icke anses utgöra en del av produktionskost-
naderna utan betraktas som överföring av vinstandel till
de nedlagda företagen. I nedan angivna båda undantagsfall
få dock ifrågavarande ersättningsbetalningar ingå i pris-
kalkylen som kostnader.

Undantag från den allmänna regeln göres för det
första, när ett kärnföretag kan giva belägg för att ersätt-
ningskraven jämfört med förhållandena före koncentratio-
nen medfört en väsentlig försämring av dess finansiella
ställning. I detta fall får företaget räkna den del av
ersättningsbetalningarna, som avser utgifter för underhåll
av de stängda företagens anläggningar, som egen produkt-
tionskostnad. För det andra få dessa utgifter räknas som
kostnader av sådana kärnföretag, som "i kommission" till-
verka för de stängda företagens räkning.

Koncentrationsåtgärder inom andra näringsgrenar.

Avslutningsvis må nämnas, att koncentrationsåtgär-
derna inom det engelska näringslivet ej inskränkts till
industrien. Enligt liknande principer ha en del företag
inom transportväsendet sammanslagits, varigenom arbetskraft
och transportmedel frigjorts. Vidare ha vissa liknande åtgärder
företagits inom den offentliga förvaltningen. Be-
träffande detaljhandeln ha även ingående undersökningar fö-
retagits i syfte att uppgöra en koncentrationsplan liknande
den som nu genomförts inom industrien.

1) Jfr Britische Industriekonzentration und Preiskontrolle,
Neue Züricher Zeitung, 22.IX,1941.